

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η παρούσα οικονομική συγκυρία κυριαρχείται από τις προκλήσεις του **διεθνούς περιβάλλοντος**, το οποίο χαρακτηρίζεται από χαμηλές αναπτυξιακές επιδόσεις και αυξημένους γεωπολιτικούς κινδύνους (βλ. ενότητα 1.5). Οι εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών για την παγκόσμια οικονομία είναι πιο ευνοϊκές σήμερα από ό,τι στις αρχές του έτους. Οι κίνδυνοι μιας απότομης πτώσης του ρυθμού ανάπτυξης των ΗΠΑ λόγω της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής έχουν μειωθεί, ενώ οι περισσότερες μεγάλες οικονομίες κατάφεραν να μειώσουν τον πληθωρισμό, χωρίς να προκαλέσουν ύφεση και αύξηση της ανεργίας. Η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα επέδειξε ανθεκτικότητα, παρά τις περιοριστικές οικονομικές πολιτικές. Οι οικονομικοί δείκτες υψηλής συχνότητας δείχνουν βελτίωση του παγκόσμιου οικονομικού κλίματος, ενώ οι βελτιωμένες επιδόσεις του διεθνούς εμπορίου και η διατήρηση της καταναλωτικής δαπάνης στις ανεπτυγμένες οικονομίες είναι ενθαρρυντικές. Ωστόσο, οι προβλέψεις για το παγκόσμιο ΑΕΠ το 2024 παραμένουν μετριοπαθείς, αναμένοντας ρυθμούς ανάπτυξης παρόμοιους με το 2023 (3,1% έως 3,2%), επηρεασμένους από το υψηλό κόστος δανεισμού, την απομάκρυνση των υποστηρικτικών δημοσιονομικών μέτρων, τη χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας και τις οικονομικές επιπτώσεις από τον γεωπολιτικό κατακερματισμό.

Τα δεδομένα για την **ευρωπαϊκή οικονομία** (βλ. ενότητα 1.5) δείχνουν ότι οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν ασθενείς ή αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Αυτό οφείλεται στο αυξημένο κόστος διαβίωσης, τα υψηλά επιτόκια, το επιβαρυνόμενο κόστος παραγωγής, την έλλειψη ώθησης από τη διεθνή ζήτηση και την επαναφορά των δημοσιονομικών κανόνων. Παρά τις δύσκολες συνθήκες, οι προβλέψεις για το 2024 υποδεικνύουν ότι οι οικονομικές συνθήκες στην ΕΕ θα βελτιωθούν, αν και η ανάκαμψη θα είναι περιορισμένη λόγω των συνεχιζόμενων πιέσεων σε σημαντικές βιομηχανικές οικονομίες όπως η Γερμανία. Μετά τις ευρωεκλογές, η ΕΕ πρέπει να καταπιαστεί με την αντιμετώπιση των τεράστιων προκλήσεων που αντιμετωπίζει. Το πώς ακριβώς θα αντιδράσει έχει τεράστια σημασία και για την ελληνική οικονομία. Το σίγουρο είναι ότι η ΕΕ θα πρέπει να εστιάσει στην ενίσχυση των οικονομικών της δομών, προωθώντας ταυτόχρονα την ανάκαμψη και τη βιωσιμότητα. Αυτό περιλαμβάνει την υιοθέτηση νέων

οικονομικών πολιτικών, την ενίσχυση του εμπορίου, και την επένδυση σε βιώσιμες τεχνολογίες. Μόνο έτσι θα καταφέρει να καλύψει το χαμένο έδαφος σε αναπτυξιακή δυναμική, ψηφιακό μετασχηματισμό, παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα έναντι των ΗΠΑ. Αναφορικά με την οικονομική πολιτική, από τις αρχές του νέου έτους θα ισχύουν οι νέοι δημοσιονομικοί κανόνες με περιορισμούς στην αύξηση των δημοσίων δαπανών και υποχρεωτική μείωση του χρέους. *Οι κανόνες αυτοί θα διαμορφώσουν ένα δημοσιονομικό πλαίσιο ήπιας λιτότητας.* Στον βαθμό που η ελληνική οικονομία αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς, άνω του 2%, δεν έχει να φοβηθεί τίποτε. Αν, όμως, οι αναπτυξιακοί ρυθμοί πέσουν, η προσπάθεια θα δυσκολευτεί. Στο πεδίο του εμπορίου, η ΕΕ το επόμενο διάστημα θα βρεθεί αντιμέτωπη με την εισβολή φθηνών εισαγωγών από την Κίνα, ιδιαίτερα σε πράσινα αγαθά, όπως τα ηλεκτρικά αυτοκίνητα. Μάλιστα οι Κινέζοι έχουν βάλει στόχο να διακινούν το ένα τρίτο της παγκόσμιας αγοράς ηλεκτρικών μηχανήματων μέχρι το 2030. Αν συμβεί αυτό, οι γερμανικές και γαλλικές αυτοκινητοβιομηχανίες θα αντιμετωπίσουν τεράστιο ανταγωνισμό. Θα πιέσουν τις ηγεσίες για προστατευτισμό. Όμως, ο προστατευτισμός δεν είναι καλή λύση. Θα οδηγήσει σε απώλεια ευημερίας και χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Τέλος, η ΕΕ έχει ανάγκη από περισσότερες επενδύσεις για να χρηματοδοτήσει τα στρατηγικά σχέδια της πράσινης (και ακριβής) μετάβασης. Η Ελλάδα έχει επιπλέον ανάγκη να καλύψει το επενδυτικό της κενό. Ουσιαστικά, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να εντείνει την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων στο κράτος (π.χ. ΔΕΚΟ), στη Δικαιοσύνη και τους θεσμούς.

Η **ελληνική οικονομία** διατηρεί σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης, αλλά οι επιπτώσεις των διεθνών συνθηκών γίνονται ολοένα και πιο εμφανείς, ιδιαίτερα στις επενδύσεις και τις επιδόσεις του εξωτερικού τομέα (βλ. ενότητα 1.3). Σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα του ΚΕΠΕ, για το τελευταίο τρίμηνο του 2023 και το πρώτο τρίμηνο του 2024, η ελληνική οικονομία παρουσίασε ρυθμούς ανάπτυξης υψηλότερους από τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά χαμηλότερους από τις ευρύτερες προσδοκίες. Συγκεκριμένα, ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ υποχώρησε στο 1,3% κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2023 και ανήλθε στο 2,1% κατά το πρώτο τρίμηνο του 2024. Η ανάπτυξη στηρίχθηκε κυρίως στην αύξηση της ιδιωτικής κατανά-

λωσης, η οποία ενισχύθηκε από την άνοδο των εισοδημάτων, παρά τις πιέσεις από την αύξηση των τιμών. Για το 2024, η εκτίμηση του ΚΕΠΕ είναι για ρυθμό ανάπτυξης 1,9%. Η εκτίμηση αυτή είναι ελαφρώς χαμηλότερη από την προηγούμενή μας πρόβλεψη (2,2%), δεδομένου ότι οι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν χαμηλότεροι από τις προηγούμενες εκτιμήσεις, χωρίς όμως να επηρεάζουν σημαντικά τη γενική πορεία της οικονομίας¹.

Το 2024 ξεκίνησε θετικά για την **ελληνική χρηματιστηριακή αγορά**, με αυξημένη κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών κατά το πρώτο τετράμηνο (βλ. ενότητα 1.4). Στην αγορά κρατικών και εταιρικών ομολόγων παρατηρήθηκε αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον, αναδεικνύοντας τον ρόλο των εταιρικών ομολόγων ως εναλλακτικής πηγής χρηματοδότησης για τις επιχειρήσεις. Οι θετικές επιπτώσεις από την ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας για την Ελλάδα αποτυπώθηκαν στην πορεία των αγορών, εν αναμονή της χαλάρωσης της νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ. Παρά τις θετικές προοπτικές, οι αγορές θα επηρεαστούν από τις γεωπολιτικές εξελίξεις και τον πληθωρισμό, ενώ στόχος παραμένει η αναβάθμιση από τον αμερικανικό οίκο αξιολόγησης Moody's και η επιστροφή του Χρηματιστηρίου Αθηνών στις ανεπτυγμένες αγορές.

Τα πρόσφατα νέα για τον **πληθωρισμό** είναι πολύ θετικά (βλ. ενότητα 1.2): ο πληθωρισμός έπεσε από το 3,2% τον Απρίλιο στο 2,4% τον Μάιο. Η εξέλιξη αυτή ήταν αναμενόμενη, δεδομένου ότι οι τιμές έχουν ήδη ανέβει πολύ υψηλά. Ο πληθωρισμός πυροδοτήθηκε στην Ευρωζώνη (και στη χώρα μας) από πολλούς παράγοντες: αυξημένη ζήτηση για κατανάλωση μετά την COVID-19, μείωση της προσφοράς λόγω διαταραχών στην εφοδιαστική αλυσίδα ή λόγω κλιματικής κρίσης, αύξηση της τιμής ενέργειας λόγω κρίσης στην Ουκρανία καθώς και λόγω της ευρωπαϊκής πολιτικής μετάβασης σε μηδενικούς ρύπους. Πολλοί από αυτούς τους παράγοντες έχουν χάσει την αρχική τους δύναμη και συνεπώς η ταχύτητα ανόδου των τιμών έχει αρχίσει να πέφτει. Δεν αναμένεται ωστόσο να μηδενιστούν ή να πάψουν να επιδρούν, γιατί κάποιοι θα συνεχίσουν να υπάρχουν, όπως η κλιματική κρίση που θα δημιουργεί ακραία καιρικά φαινόμενα με πλημμύρες, φωτιές και καταστροφές αγροτικών προϊόντων. Το ίδιο και η ενέργεια. Μέχρι να μεταβούμε πλήρως σε ανανεώσιμες πηγές ενέρ-

γιας, θα πληρώνουμε ακριβότερα το φυσικό αέριο (π.χ σε σχέση με τον λιγνίτη). Την ίδια επίδραση έχει και η γεωπολιτική αστάθεια στην περιοχή μας: μας αναγκάζει να δαπανούμε πολλά για την αμυντική θωράκιση. Έτσι όμως, ενισχύεται η ζήτηση, άρα και οι τιμές. Δηλαδή, η εξασθένιση του πληθωρισμού είναι αναμενόμενη. Αλλά το μεγάλο ζητούμενο είναι να χτυπηθεί η ακρίβεια, δηλαδή να έχουμε πτώση των τιμών. Συναφώς, υπάρχει και ένα κυρίαρχο ερώτημα: Γιατί στη χώρα μας πολλές τιμές σε καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες είναι υψηλότερες σε σχέση με τις αντίστοιχες τιμές σε άλλα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης; Ενδεικτικά στα είδη super market, στο γάλα, στις τηλεπικοινωνίες, στις τραπεζικές υπηρεσίες στις μεταφορές κλπ. Προφανώς υπάρχουν και εγχώριοι-δομικοί παράγοντες που κρατούν τις τιμές υψηλά και δεν επιτρέπουν την αποκλιμάκωσή τους. Δύο βασικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης ήταν (α) το κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων, ή η συγχώνευσή τους με άλλες και η αύξηση της συγκέντρωσης (π.χ στις τράπεζες, στα super markets, στην ιδιωτική υγεία κλπ.) και (β) η αύξηση της έμμεσης φορολογίας (ειδικοί φόροι κατανάλωσης, ΦΠΑ, τέλη κλπ.). Αναφορικά με το πρώτο, η συγκέντρωση ενός κλάδου στα χέρια ενός πολύ μικρού αριθμού εταιρειών, δηλαδή η δημιουργία ολιγοπωλίων, δεν είναι θετική εξέλιξη για τους καταναλωτές. Τα ολιγοπώλια χαρακτηρίζονται από περιορισμένο ανταγωνισμό, εμπόδια εισόδου, ακαμψία τιμών, ασύμμετρη πληροφόρηση και «στρατηγική» συμπεριφορά των μελών τους για τη διατήρηση υψηλότερων τιμών και κερδών (πληθωρισμός απληστίας). Αναφορικά με το δεύτερο, τα φορολογικά συστήματα των χωρών της Ευρωζώνης βασίζονται περισσότερο στην άμεση φορολογία και λιγότερο στην έμμεση. Σε εμάς συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. *Παρουσιάζει, δηλαδή, το φορολογικό μας σύστημα χαρακτηριστικά τριτοκοσμικής χώρας που αδυνατεί να φορολογήσει δίκαια με βάση τη φοροδοτική ικανότητα των ατόμων.* Συνεπώς, αποτελεσματικά μέτρα για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού και της ακρίβειας στη χώρα μας είναι αυτά που ενισχύουν τη λειτουργία του ανταγωνισμού. *Η ενίσχυση του ανταγωνισμού και η προώθηση της υγιούς επιχειρηματικότητας θα πρέπει να γίνει στοχευμένα, ανά κλάδο, καθώς είναι διαφορετικά τα προβλήματα π.χ. του αγροτικού τομέα, του μεταποιητικού τομέα, των υπηρεσιών κλπ.*² Επιπρόσθετα, στο ΚΕΠΕ θεωρούμε ότι *πρέπει να ξαναδοούμε τη δομή και το ύψος*

1. Απέχει ωστόσο από τον εκτιμώμενο ρυθμό ανάπτυξης 2,9% (Κρατικός Προϋπολογισμός) και 2,5% (Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα).

2. Βλ. Εκθέσεις ΚΕΠΕ αρ. 78, Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη, των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώστη, Ε. Αθανασίου, Ε. Νίτση και Ι. Χολέζα.

της έμμεσης φορολογίας³. Ιδιαίτερα όταν όλο το τελευταίο διάστημα έχουμε συνεχείς υπερβάσεις των στόχων των πρωτογενών πλεονασμάτων. Δύο είναι τα ζητήματα που πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής στην περίπτωση αναμόρφωσης-μείωσης της έμμεσης φορολογίας (ΦΠΑ, ειδικοί φόροι καταναλώσης): (α) ότι αυτή θα μετακυλιστεί στους καταναλωτές και δεν θα την καρπωθούν οι επιχειρήσεις και (β) ότι δεν θα κινδυνεύσει η δημοσιονομική ισορροπία. Για να διασφαλιστεί η μετακύλιση στους καταναλωτές, χρειάζονται ισχυροί ελεγκτικοί μηχανισμοί. Άρα πρώτα πρέπει να ενισχύσουμε, με κάθε μέσο, την Επιτροπή Ανταγωνισμού και μετά να προχωρήσουμε στη μείωση. Όσο για τη δημοσιονομική ισορροπία, αυτή θα μπορούσε να διασφαλιστεί, εάν ταυτόχρονα με τη μείωση των φόρων πραγματοποιούσαμε μείωση των μη μισθολογικών δαπανών. Θα μπορούσαμε, για παράδειγμα, να επανεξετάσουμε από μηδενική βάση τη χρησιμότητα όλων των οργανισμών του Δημοσίου και να συγχωνεύσουμε ή να καταργήσουμε όσους υπολειπόμενοι ή δεν παρέχουν επαρκώς ποιοτικές υπηρεσίες στους πολίτες, με στόχο τη μείωση των δημοσίων δαπανών.

Το ΚΕΠΕ παρακολουθεί επίσης με ανησυχία την εξέλιξη του **Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών** (βλ. ενότητα 4.2), το οποίο παρουσιάζει συνεχή και έντονα ελλείμματα, κυρίως λόγω του αρνητικού ισοζυγίου αγαθών (χωρίς καύσιμα και πλοία). Κάτι που αποτελεί αποτελεί δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Το ισοζύγιο υπηρεσιών παραμένει θετικό, βελτιώνοντας την εικόνα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, αλλά δεν αρκεί. Η εικόνα αυτή του ισοζυγίου θυμίζει την περίοδο πριν τη βαθιά ύφεση, καθώς οι εισαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία βρίσκονται σε προ κρίσης επίπεδα. Ωστόσο, είναι γεγονός, ότι από το 2019 μέχρι σήμερα, οι εξαγωγές αυξήθηκαν σημαντικά. Το 2023, το μερίδιό τους στο ΑΕΠ έφτασε το 44,9%. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι, πράγματι, έχουμε διανύσει αρκετό δρόμο στην κατεύθυνση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας. Αναμφίβολα, η εικόνα των εξαγωγών σήμερα είναι πολύ καλύτερη ακόμη και από αυτή προ οικονομικής κρίσης. Το 2008 οι συνολικές εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας ανέρχονταν σε 17,4 δισ. ευρώ και οι εισαγωγές σε 60,7 δισ. ευρώ, με συνέπεια το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου να έχει εκτιναχθεί στα 43,4 δισ. ευρώ. Στη διάρκεια της οικονομικής

κρίσης, το έλλειμμα μειώθηκε αισθητά, με τη χαμηλή εσωτερική ζήτηση να παίζει καθοριστικό ρόλο. Μειώθηκαν οι εισαγωγές, αλλά και αρκετές ελληνικές εταιρείες, ακριβώς λόγω της μειωμένης κατανάλωσης εντός Ελλάδας, αναζήτησαν και βρήκαν διέξοδο για τα προϊόντα τους εκτός συνόρων. Το 2015, τη χρονιά που επιβλήθηκαν τα capital controls, οι εξαγωγές ανέρχονταν συνολικά σε 25,50 δισ. ευρώ, ενώ οι εισαγωγές είχαν υποχωρήσει στα 42,60 δισ. ευρώ, με το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου τη χρονιά εκείνη να διαμορφώνεται στα 17,10 δισ. ευρώ. Πίσω όμως από αυτή τη θετική εξέλιξη υπάρχει ένα «αγκάθι»: το μείγμα των ελληνικών εξαγωγών δεν έχει αλλάξει προς την κατεύθυνση προϊόντων με υψηλότερη προστιθέμενη αξία. Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήσαμε στο ΚΕΠΕ, από το 2008 μέχρι το 2023, η συνολική αξία των εξαγωγών αγαθών σχεδόν τριπλασιάστηκε (+193%), καθώς αυξήθηκε από τα 17,4 στα 50,9 δισ. ευρώ (σε αυτό το ποσό περιλαμβάνονται και οι εξαγωγές πετρελαιοειδών)⁴. Όμως, το μείγμα των εξαγωγών παρέμεινε διαχρονικά «φτωχό»: Σωρευτικά, η αύξηση των εξαγωγών προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα ήταν της τάξεως του 170%. Η αξία τους ανήλθε στα 10,85 δισ. ευρώ το 2023 και στο ποσό αυτό περιλαμβάνεται η τεράστια αύξηση των διεθνών τιμών του ελαιόλαδου. Παρατηρώντας τις εξαγωγές των υπολοίπων αγαθών, δηλαδή πλην πετρελαιοειδών και αγροδιατροφικών, βλέπουμε ότι αυτές παρουσίασαν μείωση 4,2%. Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, είμαστε τελευταίοι στις κατά κεφαλήν εξαγωγές μεταξύ ευρωπαϊκών κρατών με παρόμοιο ή και μικρότερο πληθυσμό από εμάς (π.χ. Πορτογαλία, Σουηδία, Τσεχία, Αυστρία, Ελβετία, Ουγγαρία) και από το Ισραήλ. Επίσης, χώρες που πέρασαν παρόμοια οικονομική κρίση με την Ελλάδα, (π.χ. Πορτογαλία) έχουν αυξήσει τις εξαγωγές τους σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι το έχει πράξει η ελληνική οικονομία. (βλ. ενότητα 4.1)

Προκειμένου να αυξηθούν περαιτέρω οι ελληνικές εξαγωγές στην κατεύθυνση προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία, είναι απαραίτητο να υιοθετηθούν στρατηγικές που θα ενισχύσουν περισσότερο την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία της ελληνικής οικονομίας. Καταρχάς, η αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα και ανάπτυξη (R&D) είναι κρίσιμη για τη δημιουργία καινοτόμων προϊόντων. Αυτό

3. Βλ. Εκθέσεις ΚΕΠΕ αρ . 82, *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ*, του Βλ. Μισοού.

4. ΚΕΠΕ, Αναλύσεις Επικαιρότητας, «Πλεονασματικό το εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων παρά την κόπωση στις υπόλοιπες εξαγωγές», 3/2024.

μπορεί να επιτευχθεί μέσω κινήτρων για τις επιχειρήσεις να επενδύσουν σε R&D και μέσω συνεργασιών μεταξύ πανεπιστημίων και βιομηχανίας. Παράλληλα, η βελτίωση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού είναι θεμελιώδης. Προγράμματα κατάρτισης και αναβάθμιση των σπουδών σε τεχνολογικά και επιστημονικά πεδία μπορούν να ενισχύσουν την παραγωγικότητα. Η υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) αποτελεί επίσης κρίσιμο παράγοντα. Παρέχοντας κίνητρα και υποστήριξη για την ανάπτυξή τους, όπως πρόσβαση σε χρηματοδότηση και διεθνείς αγορές, οι ΜΜΕ μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εξαγωγική προσπάθεια της χώρας. Επιπλέον, η βελτίωση των υποδομών, όπως των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας, είναι καίρια για την υποστήριξη της παραγωγικής διαδικασίας και της διανομής προϊόντων. Ακόμη, η διεύρυνση των διεθνών συνεργασιών και η προώθηση της εικόνας των ελληνικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές μέσω στρατηγικών marketing είναι ζωτικής σημασίας. Η στροφή προς τη βιώσιμη παραγωγή και την πράσινη ανάπτυξη μπορεί να προσδώσει προστιθέμενη αξία στα ελληνικά προϊόντα, καθιστώντας τα πιο ελκυστικά. Τέλος, η μείωση της γραφειοκρατίας και η παροχή φορολογικών κινήτρων μπορούν να διευκολύνουν τις επιχειρήσεις στην ανάπτυξη και την εξαγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Η **ελληνική αγορά εργασίας** αντιμετωπίζει προκλήσεις, με τις αποδοχές να παραμένουν χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ27 (βλ. ενότητα 3.1 και ενότητα 3.2). Στη βάση αυτή, είναι σημαντικό να κάνουμε πέντε παρατηρήσεις για τις καθαρές αποδοχές από μισθωτή εργασία των νοικοκυριών:

1. Οι αποδοχές διαφέρουν μεταξύ των διαφορετικών τύπων νοικοκυριών.
2. Οι αποδοχές στην Ελλάδα αυξήθηκαν τα τελευταία δέκα έτη (2013- 2023) περίπου με τον ίδιο ρυθμό για όλους τους τύπους νοικοκυριών.
3. Παρά την αύξηση των αποδοχών, η σύγκριση με τις αποδοχές προ κρίσης, ήτοι το 2009, είναι αποκαλυπτική και ταυτόχρονα αποκαρδιωτική.
4. Στην Ελλάδα οι αποδοχές είναι μικρότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ27 για όλους τους τύπους νοικοκυριών και στα δύο χρονικά σημεία (2013 και 2023). Μάλιστα, η διαφορά δεν είναι ίδια μεταξύ των τύπων νοικοκυριών.
5. Τα τελευταία χρόνια, παρά τη βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας και την αύξηση των αποδοχών που τη συνόδευσε, επειδή ο ρυθμός αύξησης των αποδοχών ήταν μικρότερος

από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, η διαφορά στις αποδοχές μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ27 διευρύνθηκε.

Ενώ κατά τη διάρκεια της κρίσης στην Ελλάδα η ανεργία αυξήθηκε απότομα, ξεπερνώντας ακόμα και το επίπεδο του 25%, πολλές και πολλοί, που διατήρησαν τις θέσεις εργασίας τους, αντιμετώπισαν χαμηλές αμοιβές ή πολύχρονη στασιμότητα στις αποδοχές τους και σταδιακά έγιναν **εργαζόμενοι φτωχοί**. Σύμφωνα με την Eurostat, οι εργαζόμενοι φτωχοί ορίζονται ως το ποσοστό του πληθυσμού που παρότι εργάζεται (είτε σε σχέση μισθωτής εργασίας, είτε με αυτοαπασχόληση), το ατομικό διαθέσιμο εισόδημά του βρίσκεται κάτω από το κατώφλι φτώχειας. Κατά συνέπεια, το μέτρο αποτελεί ένδειξη του κατά πόσο η εργασία που προσφέρεται σε μία οικονομία δεν αποτελεί ικανό παράγοντα διεξόδου από την εισοδηματική φτώχεια. Η ύπαρξη εργαζομένων φτωχών δεν περιορίζεται μόνο στις αμοιβές. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες όπως, τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, η λειτουργία των θεσμών, καθώς και οι έμφυλες διακρίσεις, ο συνδυασμός των οποίων επηρεάζει το ύψος του εισοδήματος. Για παράδειγμα, σε ό,τι αφορά τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, μία εργαζόμενη μερικής απασχόλησης που διαβιούσε σε ένα νοικοκυριό υψηλού εισοδήματος διαφεύγει τη φτώχεια, σε αντίθεση με μία αντίστοιχη εργαζόμενη που διαβιούσε σε νοικοκυριό χαμηλού εισοδήματος. Στο ΚΕΠΕ, ακολουθήσαμε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις μέτρησης της φτώχειας των εργαζομένων. Η πρώτη προσέγγιση ακολουθεί την επίσημη μέτρηση της σχετικής φτώχειας και εξετάζει το ποσοστό των ατόμων που, αν και εργάζονται, το διαθέσιμο εισόδημά τους παραμένει χαμηλότερο του 60% του διάμεσου εισοδήματος. Σύμφωνα με αυτόν τον δείκτη, από το 2009 έως και το 2015, οι εργαζόμενοι φτωχοί κυμαίνονται μεταξύ του 14% έως 15%. Έκτοτε, το ποσοστό μειώνεται και καταλήγει σε λιγότερο από 10% το 2022. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, λιγότεροι από 1 στους 10 εργαζόμενους εκτιμάται να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Ο εναλλακτικός δείκτης μέτρησης της φτώχειας (δείκτης σταθερού ορίου φτώχειας) παρουσιάζει το ποσοστό των εργαζομένων φτωχών, το διαθέσιμο εισόδημα των οποίων είναι μικρότερο από εκείνο του 2009. Ο βασικός λόγος που οδηγεί στην ανάγκη της εν λόγω διαφοροποίησης είναι ότι, εφόσον το κατώφλι φτώχειας συνδέεται με το εκάστοτε διάμεσο εισόδημα, σε περιόδους σημαντικής συρρίκνωσης του εισοδήματος, το κατώφλι φτώχειας μειώνεται εξίσου σημαντικά, υποεκτιμώντας το επίπεδο εισοδηματικής φτώχειας. Συνεπώς, σύμφωνα με τα αποτελέσματα του εναλλακτικού ορισμού, το 2015,

περίπου το 40% των εργαζομένων όλων των κατηγοριών ζούσε με διαθέσιμο εισόδημα μικρότερο του ορίου φτώχειας του 2009, ενώ, μέχρι και το 2022, η επίδραση της μακράς ύφεσης της ελληνικής οικονομίας στα εισοδήματα των εργαζομένων δεν είχε επανέλθει στα προ κρίσης, επίπεδα. Δεν χωράει αμφιβολία ότι, σε σύγκριση με τις χώρες της ΕΕ27, η Ελλάδα έχει διέλθει μια μακρά περίοδο περικοπών και στασιμότητας των αμοιβών εργασίας. Οι νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται αντιστοιχούν σε χαμηλότερες αποδοχές και σχετικά, περισσότερες ώρες εργασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, κατά το 2022, το 23,1% των εργαζομένων (περίπου 1 στους

4) να υπολογίζεται ότι διαβιοί με διαθέσιμο εισόδημα χαμηλότερο του κατωφλιού φτώχειας του 2009. Το φαινόμενο των εργαζομένων φτωχών οφείλει να αποτελέσει επίκεντρο της αναπτυξιακής ατζέντας της χώρας. Η αύξηση της απασχόλησης, μέσα από τη δημιουργία καλά αμειβόμενων και ποιοτικών, θέσεων εργασίας, αποτελεί παράγοντα εκ των ων ουκ άνευ για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στη χώρα μας.

*Καθηγητής ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΛΙΑΡΓΚΟΒΑΣ
Πρόεδρος του Δ.Σ. και
Επιστημονικός Διευθυντής του ΚΕΠΕ*